

Indholdsanalyse af forskning på BDI-området i Danmark 1965-1989

Af Leif Kajberg

1. Indledning

Denne artikel beskriver en empirisk undersøgelse af dansk BDI-forskning i perioden 1965-1989. Undersøgelsen blev gennemført som et dansk delprojekt inden for rammerne af et større fællesnordisk projekt, benævnt NORDLIS-projektet. NORDLIS blev af projektgruppen valgt som akronym for et analyseprojekt vedrørende biblioteksforskning i fire nordiske lande (NORD = Norden/Nordisk; LIS = Library and Information Science). Det fællesnordiske projekt, der har modtaget økonomisk støtte fra NORDINFO, blev iværksat i 1990. Den danske del af NORDLIS-projektet analyserer dansk BDI-forskning 1965-89 på baggrund af denne forsknings publikationsmæssige "output", d.v.s. periodens bøger, rapporter, tidsskriftartikler og publicerede konferencbidrag o.l. I undersøgelsen analyseres dette materiale ud fra en række centrale indfaldsvinkler, der primært omfatter forskningens temaer, synsvinkler, metoder og "værter". Der er med andre ord tale om en mange-facetteret empirisk analyse af dansk BDI-forskning gennem 25 år. Ved "dansk BDI-forskning" forstås forskning vedrørende BDI-

faglige emner, som er produceret af danske forskere og publiceret i danske eller udenlandske kilder. Den flerleddede analyse har til formål at give et mere systematisk og dybtgående signalment af forskning og udviklingsarbejde på BDI-området i Danmark og ikke mindst udviklingslinierne inden for denne FoU-virksomhed. Undersøgelsens problemstillinger og metoder er hentet fra tilsvarende undersøgelser, som dels beskæftiger sig med BDI-forskningen i international målestok dels indkredser BDI-forskningens udvikling og niveau i bestemte lande.¹

Beskrivelsen af undersøgelsen vedrørende dansk BDI-forskning i perioden 1965-89 falder i to dele. Første del, som bringes i dette nummer af **Biblioteksarbejde**, er koncentreret om gennemgangen og den umiddelbare analyse og tolkning af undersøgelsens resultater. Denne artikel vil blive fulgt op af endnu artikel i et kommende nummer af **Biblioteksarbejde**, der vil have et mere perspektiverende sigte, og som vil forsøge at analysere resultaterne på baggrund af R. Whitley's teori vedrørende institutionaliseringen af forskningsområder. Whitley's institutionaliseringsteoriudgør den

referenceramme, som undersøgelsesresultaterne vil blive sat ind i.

2. Gennemførelsen af undersøgelsen

2.1 Problemformulering

De spørgsmål, som undersøgelsen prøver at besvare, kan formuleres på måde:

Har dansk BDI-forskning udviklet en særlig profil?

Hvordan har den danske BDI-forskning udviklet sig rent kvantitativt i den 25-årsperiode, som undersøgelsen dækker?

Hvad har man forsket i, og hvilke forskningsemner har været de dominerende?

Er der lakuner og lavt prioriterede områder i det danske BDI-forskningslandskab?

Hvilke forskningstraditioner dominerer, og hvilke traditioner er svage eller helt fraværende?

Hvem er aktive inden for BDI-forskningen, og hvilke institutioner m.v. repræsenterer forskerne? Hvilke organisationer, institutioner, centrale instanser og støtteordninger finansierer BDI-forskning?

Hvilke tilgange og problemstillinger har været fremherskende inden for forskningen?

Ud fra hvilke synsvinkler bedrives forskningen?

Hvilke forskningsstrategier og forskningsmetoder anvendes? Hvilke former for dataindsamling har været hyppigst anvendt?

Hvordan spredtes forskningsresultaterne? Hvilke formidlingsformer og publiceringskanaler tages i anvendelse? Hvilke tidsskrifter, danske såvel som udenlandske, anvendes til formidlingen af resultater?

Hvad kan man sige om dansk BDI-forsknings modenhed og udviklingsniveau?

Der vil endvidere gjort forsøg på at sammenligne resultaterne af de empiriske analyser med de iagttagelser og konklusioner, som er sammenfattet i Kalervo Järvelins og Pertti Vakkaris studie af den internationale BDI-forskning.²

2.2 Metoder

Den empiriske del af undersøgelsen omfatter:

1) indsamling og bearbejdelse af materiale som kan karakteriseres som BDI-forskning (d.v.s. publikationerne sammenholdes i udvælgelsesfasen med en række kriterier og biblioteksforskningsdefinitioner);

2) et forsøg på ved hjælp af indholdsanalyse at beskrive det selekterede materiale i forhold til en række "variable" omfattende bl.a. periodisering, emne, metoder, forskningsstrategier, publiceringsformer og forskningsværter.

Indholdsanalysen blev foretaget ved hjælp af et kategoriskema udarbejdet af Järvelin og Vakkari og anvendt i deres analyser.

Observationsenheden i denne undersøgelse er en forskningspublikation. Hver publikation betragtes som en selvstændig og ligeværdig enhed. Det betyder fx, at artikler og monografier indgår med samme vægt i undersøgelsens resultater. De udvalgte publikationer blev ifølge den anvendte klassifikationspraksis placeret i én og kun én kategori inden for klassifikationsskemaets variable. Det betyder fx, at man ved bestemmelsen af en forskningspublikationsemne entydigt må indplacere publikationen efter dens hovedemne; der er med andre ord ikke mulighed for biplaceringer.

Det samlede danske materiale, der er lagt til grund for den foreliggende analyse, omfatter 429 publikationer, som kan karakteriseres som forskningsorienterede publikationer af BDI-observans. De vil i det følgende blive betegnet "kildepublikationer"

og omfatter bøger, rapporter, tidsskriftartikler og bidrag til samleværker (konferenceberetninger fx).

3. Undersøgelsens resultater

3.1 BDI-forskningens kvantitative udvikling

Der foreligger ikke statistiske oplysninger om biblioteksforskningens omfang i Danmark før 1965, men man kan gå ud fra, at aktiviteten gennemgående har været meget sparsom. Forskningsvirksomheden samlede sig i det store og hele om bibliotekshistoriske studier - et "fyrtårn" der rager op i perioden før 1965, er Helge Nielsens mammutværk om folkebibliotekernes forgængere (1960) - og om boghistorien (incl. studier af inkunabler, håndskrifter, bogbind, papir, bogtryk og konservering og restaurering af biblioteksmaterialer o.s.v.) og bibliografien. Ikke mindst Det Kongelige Biblioteks medarbejdere og forskningsbibliotekarer fra andre af de store statslige biblioteker har markeret sig stærkt inden for de nævnte forskningsretninger, som er blevet videreført efter 1965. I 1960'erne vågner interessen for biblioteksforskning i "anglo-amerikansk" forstand, og en bibliotekssociologisk orienteret undersøgelsesvirksomhed får efterhånden fodfæste. Et ikke uvæsentligt incitament til teoretiske studier inden for (folke)biblioteksvæsenet i 60'erne var Den Nordiske Fortsættelsesskole for bibliotekarer i Kungälv, som var et fællesnordisk videreuddannelsesinitiativ for folkebibliotekarer, specielt administratorer. Kungälv-kurserne spiller også en rolle i Danmark (i den første delperiode i undersøgelsen, 1965-69), og enkelte monografier og større tidsskriftartikler (i **Reol**) blev publiceret med afsæt i de større afsluttende opgaver, der blev udført af deltagerne i dette kursus.

Et bemærkelsesværdigt træk i nærværende undersøgelse er den meget stærke kvantitative vækst i forskningen på BDI-området i Danmark. Forskningens omfang stiger fra femårsperiode til femårsperiode i den samlede tidsramme, som undersøgelsen dækker. Antallet af forskningspublikationer er vokset fra 25 i 1965-69 til 167 i

1985-89. Den egentlige vækst i forskningsaktiviteten finder sted efter 1974, idet forskningsaktiviteten fordobles i perioden 1975-79. Der er ingen tvivl om, at den høje forskningsproduktivitet, der kan iagttages i perioden 1985-89, kan tilskrives den kendsgerning, at Danmarks Biblioteksskole efter 1985 for alvor blev en forskningsinstitution, med formaliserede rammer for forskningsaktivitet, bl.a. 3-årige forskningsplaner. I perioden 1985-89 publiceredes ca. 33 undersøgelser eller udredninger pr. år.

3.2 BDI-forskningens emner

I det følgende afsnit om BDI-forskningens emnespredning opereres der med to inddelinger: en bred og mere generel klassifikation af BDI-disciplinen omfattende et antal "hovedemner" og en mere findelt systematik bestående af et større antal "delemner". BDI-hovedemnerne er følgende: BDI-tjenesteprofessioner; bibliotekshistorie; forlags- og publiceringsvirksomhed; BDI-uddannelse; BDI-faglig selvanalyse, d.v.s. studier og undersøgelser, der fx ser nærmere på BDI-området som faglig disciplin og på disciplinens selvforståelse og anskuer området med videnskabssociologiske briller; metodologi, d.v.s. anvendelsen af forskningsmetoder inden for BDI-sektoren; BDI-tjenester, som er samlebetegnelsen for de mere praktisk betonedede grene af BDI-virksomheden, de serviceaktiviteter der er rettet mod publikum, brugerne, og som også omfatter de fysiske rammer og forvaltningen af samlinger og ressourcer; informationslagring og -genfinding, der bl.a. spænder over klassifikation, indeksering, søgeprocesser og databaser; informationssøgning, der hovedsagelig indeholder den sociologiske dimension: informationsbrugernes adfærd og informationsmanagement; anden BDI-forskning og endelig forskning uden for BDI-området, d.v.s. forskningsaktiviteter uden for det snævert definerede BDI-område, der kan siges at have relevans for BDI-sektoren.

TABEL I EMNER**Danske BDI-forskningspublikationer fordelt på hovedemner 1965-89 (%)**

	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Antal						
Emner						
BDI-tjenest. professioner	0	0	0	3	1	1
Bibliotekshistorie	24	16	13	15	13	14
Forlags- og publ.virk.	0	6	0	0	0	*
BDI-uddannelse	0	9	0	1	2	2
Metodologi	0	0	0	0	0	0
BDI-faglig selvanalyse	0	0	4	3	1	2
BDI-tjenester	16	6	30	24	19	23
Inf. lagring og genfindning.	40	41	35	41	39	39
Informationssøgning	20	16	9	10	22	15
Videnskabelig kommunikation	0	3	7	3	2	3
Anden BDI-forskning	0	3	2	2	2	2
Forskning uden for BDI	0	0	0	0	1	*
I alt	100	100	100	102	102	101

* = <0.5

Tabel I viser fordelingen af kildepublikationer på BDI-hovedemner i undersøgelsesperioden. Man hæfter sig ved forskningsaktivitetens koncentration på to hovedemner: lagring og genfindning af information, som tegner sig for 39% af forskningen og BDI-tjenester, som er næststørst med 23%. Disse to hovedemners dominans modsvarer i det store og hele den tendens, der er beskrevet i artiklen om international BDI-forskning. Men Lagring og genfindning af information har en større procentandel i den danske undersøgelse. Det er ikke overraskende, at de praksisorienterede delemner inden for klassifikationssystemets hovedgruppe, BDI-tjenester, har tiltrukket sig betydelig opmærksomhed i en FoU-sammenhæng. Det skal naturligvis ses i lyset af bibliotekssektorens, bibliotekstypernes eller *BDI-institutionernes* store betydning og dominans inden for BDI-disciplinen i Danmark.

Hvis man ser på udviklingslinierne inden for denne praksisrettede gren af forskningen, viser der sig et boom" i delperioden 1975-79 (30%), men dette boom efterfølges af en nedadgående tendens i det sidste tiår, 1980-89. Det er på en måde slående, at forskningsaktiviteten og forskningsinteressen inden for det hovedemne, der har med bibliotekernes fysiske ressourcer, tekniske processer, materialer, formidlingsaktiviteter og teknologiske udvikling at gøre, er stagneret i den sidste del af undersøgelsesperioden. Det er mærkeligt, at FoU-virksomhed, der beskæftiger sig med bibliotekernes "backup-system", kærneaktiviteter og centrale serviceydelser ikke tegner sig for en større andel af det samlede forskningsvolumen. Det virker lidt overraskende i betragtning af, hvor mange "almindelige", d.v.s. ikke-forskningsbetonede, artikler der jævnligt publiceres i bibliotekspressen om disse

emner (fx biblioteksbygninger, udlånsvirksomhed og referencearbejde).

Nedgangen i antallet af artikler om emner inden for hovedgruppen BDI-tjenester kan måske forklares med en henvisning til en generel ændring i BDI-forskernes interessespektrum i form af en lavere prioritering af projekter, der har med de service- og proces-orienterede aspekter af biblioteksvirksomheden at gøre. Stagnationen kan hænge sammen med en generel forskydning i forskningsinteressen væk fra de mere servicebetonede og operations-orienterede aspekter af biblioteksvirksomheden og over mod emner, der har mere at gøre med BDI-disciplinens teoretiske grundlag, inden for områder som informationsformidling og informationslagring og genfindning. Man kan altså konstatere en drejning i forskningens "hovedstrøm" i retning mod BDI-disciplinens teoretiske dimensioner. Der kan også ligge en forklaring i, at forskningspotentiallet hos den absolutte hovedleverandør af BDI-FoU i de senere år, Danmarks Biblioteksskole, aldrig rigtig har været "gearet til" eller orienteret mod undersøgelser af praktisk BDI-virksomhed.

Hovedgruppen Informationssøgning er på 3. pladsen med 15%. Bibliotekshistorie (14%), som har en stærk tradition i Danmark, ikke mindst inden for forskningsbiblioteksverdenen, synes at være et stabilt emne, som bevarer sin andel af forskningsvolumenet i årenes løb.

Bibliotekshistories procentandel er langt større i det danske materiale end i den sammenfattende undersøgelse af international BDI-forskning baseret på tre enkeltstudier i 1965, 1975 og 1985, som er foretaget af Kalervo Järvelin og Pertti Vakkari (cfr. Vakkari & Järvelin, 1992).³

Den markante koncentration af forskningsinteressen på de to hovedgrupper Lagring og genfindning af information og Informationssøgning er bemærkelsesværdig. En iagttagelse, der bør fremhæves, er det kraftige opsving i forskningen inden for hovedgruppen Informationssøgning. Denne markante

fremgang, der er tæt på at være en fordobling af forskningsmængden inden for området i midten af firserne, fra 80-84 til 85-89, synes at afspejle, at de traditionelle biblioteksundersøgelser bevarer en vis popularitet i årenes løb, men en del af fremgangen må nok tilskrives, at der i midten af 1980'erne igangsættes en række undersøgelser, som fokuserer på særlige brugergruppers informations-søgningsmønstre og informationssøgningsadfærd.

Også Informationssøgning afviger kraftigt fra tendensen i den internationale undersøgelse; det danske materiale afspejler gennemgående betydelig større interesse for informationssøgning end undersøgelsen af international BDI-FoU (Vakkari & Järvelin, 1992).

Information Resources Management introduceres så sent i Danmark, omkring 1982-84 og vinder så sent indpas på fx Danmarks Biblioteksskole, at denne nye deldisciplin ikke formår at øve nogen særlig indflydelse på den danske BDI-forsknings omfang og orientering i den periode, nærværende undersøgelse dækker.

Med Bibliotekshistorie og BDI-tjenester som undtagelser er forskningsaktiviteten inden for de øvrige hovedgrupper ret lav. Man kan konstatere, at der er mangel på forskning, som analyserer BDI-tjenesternes professioner, BDI-uddannelse og metodologi (metoder i BDI-forskningen). En mangelvare er tillige analyser, der beskæftiger sig med BDI-disciplinens og -professionernes identitet, profil og selvforståelse ("selvanalyse"). Den kendsgerning, at det indsamlede materiale ikke rummer nogen publikationer, som omhandler metodeproblemer og undersøgelsesdesign inden for BDI-området, er tankevækkende. Som helhed viser de tal, der præsenteres i Tabel I, at dansk BDI-forskning er kraftigt orienteret mod de "instrumentelle", teoretiske og "adfærdsmæssige" dimensioner af informationsformidlingens processer og aktiviteter. Forskningsaktiviteter med denne profil er mere populære end undersøgelser, der er rettet mod de "traditionelle" biblioteksorienterede servicegrene og aktiviteter, med andre ord de felter, inden for

hvilke der traditionelt har lydt røster om nødvendigheden af og fortsat efterlyses forskningsresultater, der er "grydeklare", umiddelbart "omsættelige" og praksisrelevante. Men er der nogen umiddelbare forklaringer på den stærke position, som FoU-projekter centreret om Lagring og genfindning af information indtager? Tabellens femårsblokke viser klart, at dette hovedemne har fået en temmelig stabil placering i hele perioden. Omkring 40% af den samlede forskningsmængde i hele undersøgelsesperioden falder inden for denne hovedkategori. Måske kan det være på sin plads med en historisk forklaringsmodel. Den dominerende placering, som hovedgruppen Lagring og genfindning af information indtager hele vejen igennem, kan formentlig i betydeligt omfang tilskrives den førerposition og stærke tradition, som klassifikationsteori og klassifikationsforskning har haft i Danmark i mange år. Man skal ikke være blind for den rolle som en pionérsikkelse og "gatekeeper" som Rasmus Mølgaard Hansen spillede og betydningen af en institutionel ramme som Dansk-Central for Dokumentation til bl.a. publicering af

klassifikationsteoretiske arbejder og informations- og resultatudveksling mellem Danmark og udlandet. Denne pionérindsats på klassifikationsområdet i 1950'erne, 1960'erne og i begyndelsen af 1970'erne med UDK som tyngdepunkt og centralt undersøgelsesobjekt blev videreført i 70'erne og udmøntet i en række undersøgelser foretaget af forskningsbibliotekarer. Hertil kommer, at klassifikation, indeksering og informationsgenfindning blev studeret fra andre vinkler. Fx tiltrak PRECIS sig betydelig interesse i Danmark, og det samme kan siges om de informationsøgningmæssige aspekter af online-databasernes forgængere, magnetbåndtjenesterne, inden for specielt de naturvidenskabelige og tekniske discipliner, i 1960'erne og 70'erne. Desuden skal fremhæves Annelise Mark Pejtersens forskning og systemdesignvirksomhed med afsæt i et så utraditionelt område inden for bibliotekernes materialebestand som skønlitteraturen.

TABEL II EMNER**Fordelingen af danske BDI-forskningspublikationer på delemner 1965-89 (%)**

Antal	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Emner						
BDI-tjenst.professioner	0	0	0	3	1	1
Bibliotekshistorie	24	16	13	15	13	14
Forlags- og publ.virksomhed	0	6	0	0	0	*
BDI-uddannelse	0	9	0	1	2	2
Metodologi	0	0	0	0	0	0
BDI-faglig selvanalyse	0	0	4	3	1	2
Udlåns/fjernlånsvirk.	0	0	2	4	2	3
Samlinger	8	0	9	6	2	5
Inf.tjeneste, referencearbejde	0	0	0	5	4	3
Brugeruddannelse	0	0	2	0	0	*
Biblioteksbygninger og indretn.	0	0	0	1	0	*
Administration og planlægning	0	0	3	2	2	2
Automation og edb	4	3	2	4	3	3
Andre BDI-tjenesteaktiviteter	0	0	1	0	1	1
Studier af flere aktiviteter	4	3	9	2	4	4
Katalogisering	16	3	1	4	1	3
Klassifikation og indeksering	12	13	15	17	10	13
Informationssøgning	12	19	13	18	24	19
Bibliografiske databaser	0	6	2	2	3	3
Andre typer databaser	0	0	4	0	1	1
Informationsspredning	0	0	0	0	0	0
Brug/brugere, inf.kanaler/kild.	0	0	0	0	2	1
Brug af BDI-tjenester	20	13	7	5	11	9
Informationsøgningsadfærd	0	3	2	5	6	4
Anvendelse af information	0	0	0	0	0	0
Information management, IRM	0	0	0	0	2	1
Videnskabelig/faglig publicering	0	0	1	0	1	*
Citationsmønstre og -strukturer	0	3	5	2	1	2
Forskningsformidling	0	0	1	1	1	1
BDI og samfund	0	0	0	1	1	1
Anden BDI-forskning	0	3	2	1	1	1
Forskning uden for BDI	0	0	0	0	1	0
I alt	100	100	98	102	101	99

* = <0.5%

Tallene i Tabel II giver et indtryk af tendenser og forskydninger inden for de enkeltemner, der dækkes af hovedkategorien Biblioteks- og informationstjenester. Det fremgår heraf, at gruppen Informationstjeneste/referencearbejde har været genstand for nogen interesse, i en forskningssammenhæng i 1980'erne. Det samme gælder Udlåns- og fjernlånsvirksomhed, og Automation og edb-anvendelse er ligeledes ret pænt repræsenteret i undersøgelsesperioden. Fra omkring midten af 1970'erne spores en svagt stigende interesse for emnet Administration og planlægning. Det er iøjnefaldende, at emnet Biblioteksbygninger og lokaleindretning stort set glimrer ved sit fravær og næsten er *terra incognita* i en FoU-sammenhæng. Man kunne have forventet flere studier og undersøgelser, som behandler Dokumentbestanden, bibliotekernes samlinger, ikke mindst i lyset af de inden for biblioteksvæsenet hyppigt forekommende og til tider ret livlige diskussioner af bogvalg, bogvalgspraksis, kvaliteten af bogindkøbene m.m.

De to emner Klassifikation og indeksering og Informationssøgning er nr. 1 og 2 på listen, og karakteristisk for de to emner er også en ret jævn fordeling over tidsblokkene. Der er imidlertid en undtagelse fra dette mønster, idet Klassifikation og indeksering fra og med 1975 viser en stigende tendens for derefter i sidste 5-årsperiode at gå ret markant tilbage. Det tyder på en klar ændring i forskernes interesse. Den mange-facetterede forskning af klassifikation og indeksering, som også er omtalt ovenfor, kan altså ikke bevare sin position i perioden 1985-89. Nedgangen lader sig ikke uden videre forklare, men den kan måske ses i lyset af en mindsket interesse for klassifikationssystemer i mere formel og traditionel forstand inden for BDI-sektoren. Imidlertid bevarer et andet delemne, Informationssøgning, sin ubestridte førerposition på gennemsnitlig omkring 20% hele undersøgelsesperioden igennem. Heller ikke denne iagttagelse er umiddelbart til at forklare, men traditionen inden for emnet Informationssøgning er åbenbart så stærk, at forskningspotentialer har kunnet fornyes og videreføres og anvendes på nye undersøgelsesobjekter. Eksempler på sådanne nye

forskningsfelter er de søgemæssige aspekter af Easy Net og databanker.

En vis gennemslagskraft, specielt i begyndelsen af undersøgelsesperioden, kan noteres for Brugere og brugen af biblioteker og informationstjenester. De pæne procenter i perioderne 1965-69 og 1970-74 har muligvis sammenhæng med den interesse, som bibliotekssociologien, studiet af læsevaner og biblioteksbenyttelse, var genstand for i 60'erne og i begyndelsen af 70'erne. Bibliotekssociologien var forholdsvis solidt forankret på Danmarks Biblioteksskole; der blev undervist i faget, givet introduktion til sociologisk undersøgelsesteknik og skrevet et stort antal hovedopgaver inden for dette område af skolens studerende. Administration af information (incl. Information management eller IRM) er som allerede nævnt en ny deldisciplin inden for det samlede BDI-område, som først udvikler sin identitet og sit indhold i 80'erne. Som følge heraf dukker denne nye disciplin først dukker op i tallene i 1985-89-søjlen. Bibliometriske analyser, herunder citationsanalyser, synes ikke at være særlig populære. Det samme kan siges om studiet af emnet BDI og samfund, d.v.s. bibliotekernes og informationstjenesters rolle i samfundsmæssig belysning.

Når man ser på forskningens spredning på delemnerne, viser der sig en iøjnefaldende koncentration på få nogle få dominerende temaer. De fire største områder tegner sig således for 55% af alle kildepublikationer. Også her er tolkninger komplicerede, og en nærmere analyse af tallene vil nok være nødvendig. Men det danske FoU-univers på BDI-området afslører dermed mange lakuner og mangelfuldt opdyrkede områder.

En sammenligning af fordelingen af enkeltemner i det danske undersøgelsesmateriale med distributionerne i beskrivelsen af undersøgelserne af international BDI-FoU (Vakkari & Järvelin, 1992) viser kun få ligheder. Fælles for 1985-undersøgelsen og den danske undersøgelse er imidlertid, at Informationssøgning er det emne, der har den største popularitet. Bibliotekshistorie og Klassifika-

tion og indeksering har endvidere tiltrukket sig væsentlig større opmærksomhed internt i BDI-forskerkredsen i dansk BDI-FoU (sammenlignet med 1985-undersøgelsen).

3.3 Forskellige BDI-organisationer som forskningsobjekt

BDI-forskningens fordeling på BDI-organisationer - de forskellige bibliotekstyper, informationstjenester o.l. - er vist i Tabel III. En meget vigtig iagttagelse er den meget stærke koncentration af FoU-aktiviteter på **folkebiblioteker**. Mere end en tredjedel af BDI-forskningsproduktionen i årene 1965-89 (37%) er relateret til folkebiblioteket som institution. Et blik på på femårs-opdelingerne i tabellen afslører, at bortset fra de to første femårsfordelinger (1965-69 og 1970-74), er folkebiblioteket den bibliotekstype, som tegner sig for flest FoU-projekter.

Det store antal publikationer, som rapporterer om folkebiblioteksorienterede undersøgelsesobjekter, er formentlig en understregning af den stærke position folkebibliotekerne indtager i Danmark og et vidnesbyrd om de mange ressourcer, der i årenes løb er

investeret i folkebibliotekerne i Danmark. En anden tolkning er, at Danmarks Biblioteksskole, det dominerende BDI-forskningscenter i Danmark, i den første del af perioden som selvstændig læreanstalt brugte de fleste af sine ressourcer på folkebibliotekssektorens behov, undervisningsmæssigt og senere også i forskningsmæssig henseende. Væksten i antallet af folkebiblioteksorienterede undersøgelser, som er særlig mærkbar efter 1975, kan til dels forklares med henvisning til iværksættelsen af nogle få stort anlagte folkebiblioteksrelaterede projekter på initiativ af lærere ved Danmarks Biblioteksskole i begyndelsen og midten af 1970'erne. Disse projekter, som i bred forstand beskæftiger sig med brugerkommunikation, lånerbibliotekar dialoger, søgeinterviewet og informationssøgningsprocedurer i folkebiblioteksmiljøer, resulterede i et omfattende publikationsmæssigt "afkast", ikke mindst i form af tidsskriftartikler og "papers" i conference-"proceedings". Eksempler på disse projekter er Povl Timmermann, Peter Ingwersen og Thomas Johansens JIT-projekt (undersøgelse af bruger-bibliotekardialoger om tekniske spørgsmål i folkebiblioteker), Annelise Mark Pejtersens forskning vedr. klassifikation af skønlitteratur og emnesøgning i skønlitteratur samt

TABEL III EMNER
BDI-organisationer 1965-1989 (%)

Antal	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Organisationstype						
Folkebiblioteker	28	25	38	39	38	37
Forskningsbiblioteker	48	34	15	25	16	21
Informationstjenester	0	0	1	1	0	1
Andre biblioteker	0	9	1	2	3	3
Flere forskellige biblioteker	0	3	7	2	4	4
Ikke-biblioteksorganisationer	0	6	8	7	7	7
Ikke relevant	24	22	29	23	33	28
I alt	100	99	99	99	101	101

Birgit Wantings projekt "Hvordan spørger børn i børnebibliotekerne". Hertil følger sig også en hel rad virksomhedsstudier og evalueringsundersøgelser, der har folkebiblioteket som studieobjekt, det - der på dansk betegnes "følgeforskning", og som ofte involverer lærere fra Danmarks Biblioteksskole. Denne type undersøgelser indebærer en kritisk opfølgende evaluering af et afsluttet innovationsprojekt, en ny serviceydelse, et gennemført forsøg o.l. Publikationsmængden i kølvandet på disse projekter bliver især synlig efter 1975.

Også etableringen af skolens Aalborgafdeling i 1973 og søsætningen af tidsskriftet **Biblioteksarbejde** i 1979 har uden tvivl haft en katalysatorvirkning på folkebiblioteksforskningen. FoU-virksomheden ved Aalborg-afdelingen fik helt naturligt en klar folkebiblioteksorienteret profil, eftersom hovedformålet med den nye skoles virksomhed blev at uddanne bibliotekarer til folkebibliotekerne. Aalborg-afdelingens uddannelses- (og forsknings)aktivitet var helt op til 1985 udelukkende rettet mod folkebibliotekernes behov. Denne folkebiblioteksorientering genfindes i de mange artikler, der er skrevet af afdelingens lærere og af enkelte studerende og folkebibliotekarer og publiceret i **Biblioteksarbejde** efter 1979.

Også kategorien "Ikke relevant" - som er betegnelsen for projekter og undersøgelser, som ikke kan henføres til en specifik bibliotekstype - udviser en øgning efter 1975. Tilsvarende med kategorien "Flere forskellige biblioteker", som dækker undersøgelser, der spænder over flere bibliotekstyper. Det stigende antal "bibliotekstype-uafhængige" FoU-projekter i denne periode kan indikere, at forskningens genstand i stigende grad forskydes fra "agency"/institutionsrelateret FoU-virksomhed til studier og undersøgelser, der i højere grad har *processer* og *aktiviteter* på BDI-området og mere "abstrakte" og teoretiske fænomener som forskningsgenstand. D.v.s. dansk BDI-forskning bliver måske mere "moden" og internationaliseret i denne fase. Eksempelvis bevæger Annelise Mark Pejtersen sig fra folkebiblioteksundersøgelserne over mod mere teoretisk anlagte undersøgelser ved-

rørende design af informationssystemer. En forsker som Thomas Johansen (Danmarks Biblioteksskole) publicerer flere undersøgelser i **International Classification** efter 1980, der er tæt på egentlig grundforskning på BDI-området. Der skal dog indskydes det forbehold, at disse antagelser og tolkninger i retning af en mindre institutionsbunden FoU-virksomhed efter 1975 kræver en mere indgående efterprøvning med henblik på at konstatere deres bæredygtighed.

Det ses også af tabellens cifre, at antallet af forskningsbiblioteksorienterede FoU-publikationer gradvis formindskes, stagnerer. Der er ganske vist et enkelt "hop" i delperioden 80-84. Forklaringer på denne stagnationstendens er ikke nærliggende. Men det må erindres, at forskningsbibliotekernes *BDI-rettede* FoU-aktivitet altid har været ret beskeden i Danmark. Det betyder dog ikke, at der ikke findes særdeles aktive BDI-forskere og teoretikere på de store danske forskningsbiblioteker (især Det kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket og Danmarks Tekniske Bibliotek), hvoraf enkelte har publiceret flittigt, men en del af disse *forskningsbibliotekarers* FoU retter sig mod fænomener af mere teoretisk og abstrakt karakter, fx klassifikation (UDK) og bibliometri. D.v.s. de er uden direkte relation til bibliotekstype.

Man hæfter sig ved, at informationstjenester (i private virksomheder og organisationer) i institutionsmæssig forstand er et meget forsømt område i den danske BDI-forskning.

3.4 Informationsformidlingsprocessens synsvinkel

TABEL IV SYNSVINKLER

Synsvinkler inden for informationsformidlingsprocessen 1965-69 (%)

	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Antal						
Synsvinkel						
Forskellige dele i processen	20	9	20	19	30	23
Producent	0	9	4	2	1	2
Sælger	0	0	0	0	0	0
Formidler	20	6	8	13	5	9
Formidlingsorganisation	16	9	21	24	13	17
Slutbruger	16	22	17	18	24	20
Brugerorganisation	0	6	0	1	1	1
Udvikler	28	13	12	8	9	11
Uddanner	0	0	0	3	2	2
Andre synsvinkler	0	6	6	3	4	4
Ingen synsvinkel	0	19	13	9	11	11
I alt	100	99	101	100	100	100

Tabel IV viser, at den dominerende synsvinkel i det danske materiale har været den flerleddede, d.v.s. den betragtningsmåde, der spænder over flere forskellige dele eller faser af den samlede informationsformidlingsproces (23%). Men hvis man studerer fordelingerne i de forskellige femårsblokke, viser det sig, at denne synsvinkels vægt eller dominans har været meget svingende i undersøgelsesperioden. Den toppede i løbet af 1985-89 med 30%. Dette bemærkelsesværdige opsving skal sandsynligvis ses i lyset af den kendsgerning, at der i 1980'erne blev iværksat et stigende antal undersøgelser, der blev gennemført som case studies med fokusering på enkelte biblioteker, fortrinsvis folkebiblioteker. Disse undersøgelser opererer med en flerleddet synsvinkel på deres studieobjekt i og med at de studerer to eller flere større "variable" inden for den samlede biblioteksorganisation, fx bibliotekets processer, personale, sy-

stemer eller brugere. Disse projekter er ofte centreret om anvendelse af ny teknologi og introduktion af nye serviceformer/ydelse og aktiviteter i specielt folkebibliotekerne. I samme periode igangsættes også en hel del brugerundersøgelser og undersøgelser af brugeres søgeadfærd; det er en type undersøgelser, som i flere tilfælde anlægger både individet - låneren fx - og organisationen - folkebiblioteket, som er inddraget i undersøgelsen - som dominerende betragtningsmåde.

To synsvinklers procentvise andele af det samlede materiale - formidlingsorganisationens og slutbrugerens - er næsten lige store (henholdsvis 17 og 20%). Men også her gælder det, at synsvinklernes vægt varierer stærkt fra femårsblok til femårsblok. Formidlingsorganisationens synsvinkel toppede med 24% i perioden 1980-84, medens slutbrugerens synsvinkel når sit højdepunkt, ligeledes

24%, i den efterfølgende femårsperiode. Der synes altså fra og med midten af 80'erne at kunne spores en fremgang i antallet af undersøgelser, som sætter fokus på slutbrugeren. Det hænger muligvis sammen med, at der netop i denne periode iværksættes en række følgeforskningsaktiviteter og evalueringsundersøgelser, der ser nærmere på brugernes anvendelse af edb-baserede kataloger med publikumsadgang og forskellige former for databaser og brugergrænsefladeproblematik. Parallelt hermed kan der fra 1985 iagttages et markant dyk i FoU-projekter, hvis dominerende indfaldsvinkler er formidlerens og formidlingsorganisationen, d.v.s. biblioteker og formidleren. Også her er det nødvendigt at være tilbageholdende med tolkninger, men de to synsvinklers mindskede betydning skal muligvis ses i sammenhæng med den meget kraftige fremgang, som "forskellige dele i processen" har haft 1985-89.

(System)udviklerens synsvinkel, som er karakteristisk for 11% af den samlede forskning i undersøgelsesperioden, viser støt tilbagegang og har vigende procenter over hele linien. Udviklerens synsvinkel står ikke overraskende stærkest i de to første femårsperioder, 1965-69 og 1970-74. Netop i disse år igangsættes en del edb-projekter, og udviklingen af de første online-søgesystemer blev indledt. Formidlerens synsvinkel blev anlagt i 9% af de analyserede kildepublikationer. Der var ingen projekter eller undersøgelser, som belyser sælgerens synsvinkel, og producentens og uddannerens synsvinkel har gennemgående haft ringe popularitet. Det samme er tilfældet med den synsvinkel, der har at gøre med brugerorganisationen. I 11% af kildepublikationerne var det ikke muligt at identificere en bestemt synsvinkel.

Hvis vi studerer analyseresultaterne i undersøgelsen af international BDI-FoU (Vakkari & Järvelin, 1992), viser der sig markante afvigelser i forhold til de danske resultater. Dansk BDI-FoU synes at være langt mere brugerorienteret, idet slutbrugers synsvinkel er næststørst i distributionerne i den danske analyse. Derimod har formidlerens og formidlerorganisationens synsvinkel ikke fået nær

så stor opmærksomhed. Disse to synsvinkler står langt stærkere i sammenfatningen de internationalt anlagte studier. Interessant er det at bemærke, at den seneste af de tre internationale undersøgelser, den fra 1985 gennemført af Järvelin og Vakkari, i sine analyseresultater placerer forskellige dele i processen som den tredjestørste synsvinkel. Ligesom i Danmark er denne synsvinkels popularitet steget markant i den seneste undersøgelsesperiode. En iøjnefaldende afvigelse mellem den internationale og den danske undersøgelse gør sig gældende, hvis man studerer producentens synsvinkel. På dette punkt har de internationale 1975- og 1985-undersøgelser begge væsentlig større procenter end den danske undersøgelse.

3.5 Socialt niveau

Modsat tendensen i analyseresultaterne i de internationalt anlagte undersøgelser (Vakkari & Järvelin, 1992) var det i den danske undersøgelse i langt de fleste tilfælde (81%) muligt at bestemme det sociale niveau (Tabel V). Undersøgelsens resultater viser, at den hyppigst anvendte betragtningsmåde inden for denne del af kategoriskemaet var organisationsniveauet, idet ca. en tredjedel af kildepublikationerne (31%) kan henføres til dette niveau. 24% af forskningsproduktionen kan relateres til det individuelle niveau, medens 12% af den beskrevne forskning har samfunds niveauet som den dominerende betragtningsmåde. Flere niveauer er synsvinklen i 14% af kildepublikationerne.

TABEL V SOCIALT NIVEAU**Socialt niveau i forskningsaktiviteterne 1965-89 (%)**

	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Antal						
Niveau						
Individuelt	4	31	6	30	21	24
Organisation	44	47	24	34	27	31
Samfund	12	3	17	13	11	12
Flere niveauer	16	6	12	8	20	14
Intet niveau	24	13	21	14	22	19
I alt	100	100	100	99	101	100

Det forhold at en tredjedel af de BDI-relevante forskningsaktiviteter i Danmark har en organisationsorienteret profil viser, at BDI-institutionen er en vigtig dimension i forskningen, og det dokumenterer samtidig bibliotekernes, ikke mindst folkebibliotekernes, centrale og ubestridte position inden for det samlede nationale informationssystem. Men det må ikke overses, at det individuelle niveau, som i betydeligt omfang er identisk med slutbruger-orienteret forskning, også har en vis vægt i datamaterialet (24%). Man skal samtidig være opmærksom på, at der implicit i kategorien "flere niveauer", hvis andel af kildepublikationer ligger på 14%, også er FoU-aktiviteter, som inden for rammerne af det overordnede projekt angriber delmængder og enkeltaspekter fra en slutbrugerrelateret synsvinkel. I brugerundersøgelserne er de fænomener, der analyseres, ofte således beskafte, at de overlapper to niveauer, nemlig det individuelle og det organisatoriske niveau. De to niveaus faldende tendens i 1985-89 modsvares således helt klart af den stigning, som flere niveauer tegner sig for i samme periode. For 19% af kildepublikationernes vedkommende, svarende til en andel på omkring en femtedel, var det ikke muligt at bestemme det sociale niveau. Dette forhold kan til dels forklares med, at mange af forskningspublikationerne er mere teoretisk anlagte fremstillinger og

analyser på et mere abstrakt plan, som går i dybden med BDI-relevante redskaber, begreber, processer eller metodeproblemer men uden "rumlig dimension", d.v.s. uden reference til en decideret social kontekst og et specifikt fysisk miljø. På dette punkt er der en kraftig afvigelse mellem den internationale undersøgelses tabeller (Vakkari & Järvelin, 1992) og de danske fordelinger. Eftersom kategorien intet niveau er langt stærkere repræsenteret i undersøgelsen af international BDI-FoU, kan man konstatere, at dansk BDI-FoU er betydeligt mere institutionsbundet. Det danske materiale rummer et større antal FoU-aktiviteter rubriceret under kategorien flere niveauer.

3.6 Forskningsmetoder

Af Tabel VI's oplysninger for hele perioden 1965-89 fremgår det, at de fire hyppigst anvendte forskningsmetoder er verbal argumentation og kritik (28%), den historiske metode (16%), survey-metoden (13%) og system- og software-udvikling/analyse (13%). I 10% af FoU-aktiviteterne anvendtes case study-metoden eller aktionsforskning. Kvalitative metoder (1%) er et meget sparsomt benyttet og dermed forsømt metodologisk værktøj i dansk BDI-forskning. Også formelle matematisk-logiske metoder bruges påfaldende lidt

(1%). Kvantitative metoder anvendt inden for rammerne af et traditionelt positivistisk univers synes altså at have overvægt. Men dette lidt stereotype billede afbalanceres dog en anelse af den kendsgerning, at det undersøgelsesdesign, som er lagt til grund for en del af de projekter og undersøgelser, der optræder under kategorien "Case study-metode/aktionsforskning", helt afgjort indeholder elementer fra kvalitative metoder.

Man noterer sig, at en klassisk empirisk metode, eksperimentet, ligeledes er sjælden på den danske

BDI-forskningsscene (5%), og det samme gælder FoU-projekter, i hvilke citationsanalyse og andre bibliometriske metoder er blevet anvendt (i alt 2%). Det må dog indskydes - når vi taler om eksperimenter som forskningsværktøj - at tabellens tal på dette felt slet ikke er så ringe endda, især ikke når man sammenligner med den vægt, som den eksperimentelle metode indgår med i tilsvarende internationale undersøgelser (cfr. Vakkari & Järvelin, 1992). Det udprægede fravær af sekundæranalyse som forskningsmetode (1 %) kan næppe overraske. "Genbrug" af undersøgelsesdata til

TABEL VI METODER
Forskningsmetoder 1965-89 (%)

Antal	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Forskningsmetode						
Empirisk metode	40	72	50	60	52	56
historisk	24	22	14	17	13	16
survey	16	19	15	12	10	13
kvalitativ	0	0	0	1	1	1
evaluering	0	22	3	3	10	7
case & aktionsstudier	0	0	8	13	13	10
indholds- & protokol-an.	0	0	1	1	1	1
citationsanalyse	0	3	2	1	1	1
øvrige bibliometriske	0	0	0	1	1	1
sekundæranalyse	0	0	1	1	0	1
experiment	0	6	5	10	2	5
øvrige empir. metoder	0	0	1	0	0	*
Begrebslig metode	28	16	29	31	30	29
verbal argument.	28	16	29	29	28	28
begrebsanalyse	0	0	0	2	2	1
Matematiske/logiske m.	0	0	1	1	0	1
Systemanalyse & design	28	13	9	8	16	13
Litteraturoversigt	4	0	6	1	0	2
Referat	0	0	1	0	2	1
Øvrige metoder	0	0	1	0	0	*
Ingen, passer ikke	0	0	1	0	0	*
I alt	100	101	98	101	100	102
* = <0.5 %						

undersøgelser med nye formål og vinkler - "replication" - har, hvor nyttige den slags projekter end måtte være - åbenbart ikke nogen større appel til danske BDI-forskere, hvis forskerne da overhovedet er opmærksom på denne forskningsmetode !

Inden for spektret af empiriske forskningsmetoder dominerer den historiske metode og survey'et efterfulgt af case studies/aktionsforskning. Men hvis vi ser på svingningerne i metodernes anvendelse i hele perioden, viser survey-metoden en klart stagnerende tendens. Den anden dominerende empiriske metode, den historiske metode, er præget af betydelige udsving, men den viser en klart faldende tendens i den sidste femårsblok, fra og med 1985. Det er en tendens, der kan forekomme lidt overraskende på baggrund af, at der i 1980'erne blev etableret formelle, "institutionaliserede" rammer for dyrkelsen af bibliotekshistorien i Danmark via stiftelsen af et bibliotekshistorisk selskab med egen publiceringsaktivitet (udgivelsen af en årbog) og med møder og seminarer til præsentation og diskussion af bl.a. ny bibliotekshistorisk forskning. Man kunne forvente, at netop etableringen af en foreningsmæssig ramme for bibliotekshistorien ville føre til et opsving i publiceringsaktiviteten på dette område, der igen ville kunne spores i metodeanvendelsen, d.v.s. en øget anvendelse af historisk undersøgelsesmetodik i delperioden 1985-89.

I denne femårsperiode anvendte 10% af de registrerede projekter og undersøgelser evaluering som forskningsmetode. Det skal understreges, at evaluering i denne sammenhæng skal betragtes som et *produktorienteret* analyseinstrument. Metoden kan fx bruges til at måle en given aktivitets, funktions eller proces' succes eller det modsatte eller til at "kortlægge" et bestemt projekts virkninger. I evalueringsundersøgelser applikeres kriterier, som er opstillet og beskrevet på forhånd, på en konkret afsluttet aktivitet, en færdigudviklet funktion eller et færdigfremstillet "produkt". Der blev således ikke mindst i midten af 1980'erne igangsat et større antal evaluerende undersøgelser og følge-forskningsprojekter omkring anvendelse af ny

teknologi og introduktion af nye serviceformer/ydelser og aktiviteter i specielt folkebibliotekerne. Evaluering når et højdepunkt i 1970-74 (22%). Et stigende antal virksomhedsstudier og evalueringsundersøgelser af denne type, specielt inden for folkebibliotekssektoren, kan være med til at forklare den øgede anvendelse af case studier og aktionsforskning og evaluering som forskningsmetoder i undersøgelsesperiodens sidste del.

Case studier og aktionsforskning stiger med 5 procentpoints fra 1975-79 til 1980-84, medens der for evalueringsmetodens vedkommende kan iagttages et tydeligt "spring" - fra 3 til 10% - fra 1980-84 til 1985-89. Den markante stigning mod slutningen af undersøgelsesperioden i antallet af afrapporterede projekter, der anvender case- & aktionsstudier, som det fremgår af 5-årsblokkene 80-84 og 85-89, modsvares helt klart af den tendens, der omtalt ovenfor: det ekspanderende antal evaluerende undersøgelser og følgeforskningsprojekter i 80'erne. Noget tilsvarende gælder som antydning anvendelsen af evaluering som metode.

I det store og hele dominerer de empiriske metoder. De har en ganske pæn andel af den samlede "population" af beskrevne FoU-projekter og analyser (56%). Dette mønster svarer nøje til det, vi finder i den internationalt anlagte undersøgelse af BDI-FoU (Vakkari & Järvelin, 1992). Men danske BDI-forskeres udbredte anvendelse af empiriske metoder afbalanceres af den vægt, som de ikke-empiriske metoder trods alt indgår med i undersøgelsesmateriale. Særlig de begrebslige metoder - der repræsenterer 29% af det samlede materiale - hævder sig i den danske BDI-forskning. Den klart dominerende begrebslige metode er verbal argumentation og kritik med 28%. De begrebslige metoder markerer sig især kraftigt efter 1975. En af forklaringerne herpå kan være tidskriftet **Biblioteksarbejdet** start i 1979; med dette nye tidsskrift blev der åbnet mulighed for publicering af større essays med præsentation, diskussion og analyse af bl.a. biblioteksteoretiske modeller og kritisk vurdering af biblioteksvæsenets institutioner.

Systemkonstruktion og -analyse - et metodeværktøj som bruges i udvikling og analyse af informations-systemer, databaser og BDI-specifikt software - har holdt sig på et forholdsvis stabilt niveau i perioden (13% af den samlede "population"). Forklaringen herpå er uden tvivl den betydelige optagethed inden for BDI-sektoren af udviklingen af informations-genfindingssystemer og opbygningen af databaser, som er specielt kan registreres i 1965-69 og i 1985-89. Litteraturoversigter og bibliografiske essays af FoU-relevans er sjældent benyttet som metodisk tilgang (2%). Tilsvarende med referat (1%). Mindre end 0,5% af kildepublikationerne blev placeret i kategorierne "Andre metoder" og "Metodeaspektet passer ikke; ingen metode."

Det kan iagttages, at anvendelsen af survey-metoden i det danske materiale halter noget bagefter survey'ets udbredelse i international BDI-FoU. Derimod står den historiske metode noget stærkere i dansk BDI-FoU (Vakkari & Järvelin, 1992).

3.7 Dataindsamlingsmetoder

Anvendelsen af dataindsamlingsmetoder (Tabel VII) afspejler naturligvis i betydeligt omfang de forskningsmetoder, som er blevet anvendt i de registrerede FoU-aktiviteter. Anvendelsen af kildeanalyse og kildekritik i forbindelse med historiske studier er den hyppigst anvendte dataindsamlingsteknik (16% for hele undersøgelses

TABEL VII DATAINDSAMLINGSMETODER
Dataindsamlingsmetoder 1965-89 (%)

Antal	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Dataindsamlingsmetode						
Enquete, interviews	12	25	12	10	19	15
Observation	4	0	8	13	6	8
Højtænkning	0	0	6	4	0	2
Indholdsanalyse	0	0	0	5	2	2
Citationsanalyse	0	3	5	1	1	2
Kildeanalyse & kritik	24	22	15	16	13	16
Flere indsamlingsmetoder	0	0	5	6	16	9
Tidligere indsamlet materiale	0	0	1	2	1	1
Andre indsamlingsmetoder	0	0	2	3	2	2
Ikke relevant	60	50	45	40	41	43
I alt	100	100	99	100	101	100

perioden), men der kan konstateres en svagt faldende tendens i hele perioden, som er sammenfaldende med den historiske metodes ligeledes mindskede popularitet. Spørgeskemaer og interviews anvendes næsten lige så hyppigt (15%), men anvendelsen af denne dataindsamlingsperiode er præget af store svingninger; den topper i 1970-74 med 25%. I enkelte undersøgelser og studier er der

anvendt observationsmetoder (8%); også her er der mærkbare udsving. Højdepunktet nås i 1980-84 (13%). Der er eksempelvis gennemført ikke så få projekter, som analyserer informationsøgningsadfærden hos folkebiblioteksbenyttere, og disse projekter anvender i en vis udstrækning observation som dataindsamlingsinstrument. I nogle projekter er der anvendt flere metoder til dataind-

samling (9%). Der findes et temmelig stort antal studier og undersøgelser, hvor forskerne overhovedet ikke betjener sig af dataindsamlingsteknikker, eller hvor egentlig dataindsamling ikke kan siges at forekomme. Disse studier og undersøgelser er stortset identiske med de ikke-empiriske FoU-aktiviteter, som er omtalt i det foregående afsnit om forskningsmetoder.

En sammenligning med analyseresultaterne i undersøgelsen af international BDI-FoU (Vakkari & Järvelin, 1992) afslører nogle markante forskelle. Fx har højt tænking øjensynlig slet ikke været anvendt i FoU-projekter i udlandet. Observering og kildeanalyse og kritik har også en lavere repræsentation i det internationale undersøgelsesmateriale.

3.8 Forskningsværterne

Tabel VIII giver taloplysninger om forskningens fordeling på "forskningsværterne", d.v.s. BDI-forskningens lokalisering, de institutionsmæssige sammenhænge. Med andre ord: hvad er det for organisationer, institutioner m.v. inden for eller uden for BDI-sektoren, som producerer forskningen? Et iøjnefaldende træk ved de tendenser og fordelinger, som er vist i Tabel VIII er den meget markante koncentration af forskningsaktiviteten på

én institution, nemlig Danmarks Biblioteksskole, der skjuler sig bag betegnelsen "Uddannelses- og forskningsinstitutioner og andre akademiske institutioner og grupperinger på BDI-området". Danmarks Biblioteksskole er storproducent af BDI-forskning (41%) og det i en sådan grad, at det danske BDI-forskningsunivers i et vist omfang "skævtrækkes" og får karakter af et "ptolemæisk" system med biblioteksskolen som det absolutte centrum. Den biblioteksskoletilknyttede forskningsvirksomhed synes at vokse eksplosivt i perioden 1975-79 (50%). De mulige vækstfaktorer, der er omtalt andetsteds i denne beskrivelse, omfatter bl.a. Aalborg-skolens etablering i 1973. Andre akademiske institutioner - institutter ved universiteter og læreanstalter fx - bidrager imidlertid også til BDI-forskningen. Deres andel er på 13%. Der er fx registreret adskillige publicerede hovedfagsspecialer og magisterkonferensafhandlinger, der er blevet til i institutionssammenhænge uden for BDI-sektoren, men som omhandler et BDI-fagligt emne. Der er således eksempler på en række brugerundersøgelser foretaget på folkebiblioteker. Danmarks Biblioteksskoles "monopol" udfordres og afsvækkes også delvis af kategorien biblioteker og andre informationsformidlingsinstitutioner, der står for 34% af det samlede registrerede forskningsvolumen.

TABEL VIII FORSKNINGSVÆRTER
Forskningsværter 1965-89 (%)

Antal	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Forskningsvært						
BDI-udd.inst. & akad. inst.	8	19	50	44	44	41
Andre forskningsinstitutioner	12	22	19	8	13	13
Biblioteker & andre BDI-org.	72	47	23	39	29	34
Øvrige	8	13	8	8	15	11
I alt	100	101	100	99	101	99

Udover Danmarks Biblioteksskole tæller gruppen af forskningsproducenter og forskningsværter følgende biblioteker, organisationer, universitetsinstitutter, centrale instanser m.m.: store forskningsbiblioteker som fx Det kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket i Århus, Universitetsbibliotekets 1. afdeling i København, Danmarks Tekniske Bibliotek, Amtskommunernes og Kommunernes Forskningsinstitut, Socialforskningsinstituttet, Institut for Matematisk og Anvendt Lingvistik ved

Københavns Universitet, Handelshøjskolen i Århus, Statens Bibliotekstilsyn, Danmarks Biblioteksforening, Aabenraa Prøvecenter for Ny Informationsteknologi, Dansk Teknisk Litteraturselskab, Forskningsbibliotekernes Edb-kontor, Roskilde Universitetscenter, Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd, Sektionen for Kognitive Systemer (Afdelingen for Systemanalyse) ved Forskningscenter Risø samt enkelte større folkebiblioteker.

3.9 Forskningens internationalitet og niveau

TABEL IX INTERNATIONALITET

Dansk BDI-forskningens geografiske profil 1965-89 (%)

	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Antal						
Niveau						
Internationalt	16	22	17	29	27	24
Nationalt	40	69	67	66	62	63
Nordisk	44	9	15	6	11	12
I alt	100	100	99	101	100	99

Tallene i Tabel IX kan besvare spørgsmålet: Hvor internationalt orienteret er dansk BDI-forskning, og hvordan ser forskningens geografiske profil ud? Tabeloplysningerne viser klart, at danske BDI-forskere har været bevidste om værdien af at sprede resultaterne af deres projekter til internationale miljøer ved at betjene sig af internationale publiceringskanaler, der også omfatter førende udenlandske BDI-faglige tidsskrifter. Selv om største parten af de analyserede kildepublikationer er af hjemlig observans, d.v.s. er udgivet i Danmark og publiceret i danske tidsskrifter, så er mere end en tredjedel (omtrent 36%) af de forskningsrelevante artikler, rapporter, bøger og konferencebidrag publiceret i en international eller *nordisk* sammenhæng. Ved nordisk sammenhæng forstås fx udgivelse eller publicering af dansk materiale i et andet nordisk land eller på initiativ af et fællesnor-

disk forum (fx som NORDINFO-publikation). De nordiske publiceringskanalers vægt varierer en del fra femårsblok til femårsblok og ser måske, isoleret betragtet, ikke ud af så meget, men tallene i den sidste femårssøjle, 1985-89 (11%), viser en markant stigning efter en bølgedal i 1980-84 (6%). Forskningspubliceringen via danske kanaler viser en svagt faldende tendens efter et højdepunkt i 1970-74 (69%).

Tabeloplysningerne om forskningspublikationernes fordeling på tidsskrifter viser, at der har været en ganske veludviklet tradition for at publicere i internationale fagtidsskrifter. **LIBRI**, der er et internationalt tidsskrift men udgives i Danmark, har ikke overraskende tegnet sig for en del bidrag. De nordiske tidsskrifter **Tidskrift för Dokumenta-**

tion og Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen rummer tilsammen også mange danske BDI-FoU-artikler, ligesom der desuden er blevet publiceret en del artikler af danske forfattere i flere af udlandets førende engelsksprogede BDI-tidskrifter.

En del forskningsprægede bidrag er i årenes løb desuden blevet trykt som dele af de bøger og rapporter, der er blevet udgivet i kølvandet på konferencer, møder og seminarer, som er initieret på fællesnordisk basis (typisk med økonomisk støtte fra NORDINFO). Den kendsgerning, at 36 % af kildepublikationerne er af nordisk/international oprindelse, støtter den antagelse, at der findes BDI-forskergrupper i Danmark, som har koblet sig på

internationale netværk og etableret tætte relationer til udenlandske forskningsmiljøer, ligesom en ikke ubetydelig del af den danske BDI-forskning har placeret sig inden for den internationale BDI-forsknings hovedstrøm.

Tabel X viser forskningsproduktionens fordeling på kategorierne 1) Forskning og 2) Udredninger (incl. udviklingsarbejde, state-of-the-art oversigter og mere kompilatoriske arbejder). Der er ikke store afvigelser i procentfordelingerne for de to hovedgrupper, der tegner sig for henholdsvis 48 og 52 % i den samlede opgørelse (1965-89); der er derimod meget store udsving, hvis man ser på de enkelte femårsblokke.

TABEL X FORSKNINGENS NIVEAU
Forskning versus udredninger 1965-89 (%)

	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Antal						
Niveau						
Forskning	44	69	37	44	52	48
Udredninger etc.	56	31	63	57	48	52
I alt	100	100	100	101	100	100

3.10 Forskningens publiceringsform

Et overraskende stort antal forskningspublikationer er, som det er vist i tabel XI, blevet formidlet via tidsskrifter eller som bidrag til samleværker,

fortrinsvis som dele af de "proceedings", der indeholder materiale konferencer, seminarer o.l. Omkring 2/3 (65 %) af forskningspublikationerne er hentet fra periodica og konference/seminarudgivel-

TABEL XI PUBLIKATIONSFORMER
BDI-forskningens publiceringskanaler 1965-89 (%)

	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Antal						
Artikel	76	59	59	70	65	65
Monografi	24	41	41	30	35	35
I alt	100	100	100	100	100	100

ser, medens monografierne som publiceringsform syner af knap så meget (35%). I tabel XII bringes en "hitliste", der viser fordelingen af artikler på periodica, danske såvel som udenlandske 1965-89.

Tabel XII
Forskningspublikationer fordelt på periodica (1965-89)

Tidsskrift	Antal "forekomster"
Biblioteksarbejde	39
Tidsskrift för Dokumentation	15
Bogens Verden	13
Libri	8
Nordisk Tidsskrift för Bok- och Biblioteksväsen	7
SAML. Skrifter om Anvendt og Matematisk Lingvistik	6
International Classification	5
Magasin fra Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket I	4
International Forum on Information and Documenation	4
Journal of Documentation	3

3.11 Kønsfordeling

Tabel XIII viser fordelingen af kildepublikationer på henholdsvis mandlige og kvindelige BDI-forskere 1965-89. Denne kønsfordeling er i sandhed tankevækkende: der er en markant forskel mellem mænds og kvinders forskningsproduktivitet inden for BDI-sektoren. Den stærke mandlige dominans fremgår klart af tallene i femårsblokkene, og der er ikke tegn på nogen synlig "udjævning" i slutningen af undersøgelsesperioden. Mændenes andel af BDI-forskningsproduktionen er usvækket hele perioden igennem. Kvindernes andel ligger ret stabilt på knap en tredjedel. Der er ingen tvivl om, at biblioteksvæsen og BDI er et kvindefag i Danmark, men forskningen synes i stort omfang at være mændenes domæne.

TABEL XIII KØNSFORDELING

Fordelingen af kildepublikationer på mandlige og kvindelige BDI-forskere 1965-89 (%)

Antal	65-69 (25)	70-74 (32)	75-79 (86)	80-84 (119)	85-89 (167)	I alt (429)
Køn						
Kvindelige BDI-forskere	10	33	23	35	33	
Mandlige BDI-forskere	90	67	71	59	63	
Ikke relevant *)	0	0	6	6	4	
I alt	100	100	100	100	100	

*) Uden forfatterangivelse, institutions/organisationspublikationer

4. Konklusioner

Undersøgelsens resultater dokumenterer den meget stærke kvantitative vækst i forskningen på BDI-området i Danmark. Forskningens omfang stiger fra femårsperiode til femårsperiode i den samlede tidsramme, som undersøgelsen dækker. Antallet af forskningspublikationer er vokset fra 25 i 1965-69 til 167 i 1985-89.

BDI-forskningen i Danmark har været meget institutionsbundet, d.v.s. relateret til bestemte bibliotekstyper. Som vist i tabel I er største parten af BDI-forskningen i Danmark 1965-89 centreret om BDI-organisationer (72%). En af de mest markante iagttagelser baseret på de indsamlede oplysninger om danske BDI-forskningsprojekter i undersøgelsesperioden fra 1965-1989 er BDI-forskningsvirksomhedens koncentration på folkebibliotekssektoren. Tabellen med oplysninger om projekternes fordeling på forskellige bibliotekstyper og BDI-institutioner viser klart folkebibliotekernes stærke placering i det samlede danske BDI-forskningslandskab. Mere end en tredjedel af BDI-forskningsproduktionen 1965-89 (37%) er relateret til folkebiblioteket som institution. Man kan gøre sig forskellige overvejelser over folkebiblioteks-forskningens dominerende position, og forskellige tolkninger vil da også blive forsøgt i det følgende. En af forklaringerne kan være, at folkebibliotekerne, ikke mindst ressourcemæssigt, altid har stået stærkt i Danmark. De har været og er den dominerende bibliotekssektor, og de har på en overbevisende måde synliggjort sig i det danske samfund og haft betydelig politisk gennemslagskraft, modsat den noget mere tilbagetrukne forskningsbibliotekssektor. Hertil kommer, at Danmarks Biblioteksskole, der som de fremgår af den danske undersøgelses resultater er det førende biblioteks-forskningscenter i Danmark, i de første årtier af din levetid i stort omfang orienterede sig mod og prioriterede folkebibliotekernes behov uddannelsesmæssigt - og også forskningsmæssigt. I 1973 etableres således en ny biblioteksskole i Aalborg - som en afdeling af Danmarks Biblioteksskole - hvis

virksomhed udelukkende er orienteret mod folkebibliotekssektoren.

Forskningsaktiviteter rettet mod forskningsbibliotekerne synes derimod ikke af meget og synes at stagnere mod undersøgelsesperiodens afslutning/-sidste halvdel bortset fra et enkelt "hop" fra 1980 til 1984. Man hæfter sig endvidere ved, at informationstjenester (i private virksomheder og organisationer) i institutionsmæssig forstand er et meget forsømt område i dansk BDI-forskning. Undersøgelsens resultater viser også, at lagring og genfindning af information har haft en dominerende placering i den emnemæssige gruppering af periodens biblioteks-forskningspublikationer. Denne fremtrædende placering kan formentlig i betydeligt omfang tilskrives den førerposition og stærke tradition, som klassifikationsteori og klassifikations-forskning har haft i Danmark i mange år. Man kan med nogen ret konkludere, at BDI-forskningen i Danmark afspejler en stærk interesse for og markant vægtning af informationsgenfindning og informationssøgningsprocedurer. Når man ser på forskningens spredning på delemlerne, viser der sig en iøjnefaldende koncentration på få nogle få dominerende temaer. De fire største områder tegner sig således for 55% af alle kildepublikationer. BDI-forskernes mangeårige "fixering" på folkebiblioteksorienterede emner og problemstillinger, deres beskæftigelse med folkebibliotekerne som undersøgelsesområde legitimerer tolkninger, der peger på eksistensen af et slutbruger (end-user) paradigme i dansk BDI-forskning.

Der kan i de seneste år konstateres en drejning i forskningens "hovedstrøm" i retning mod BDI-disciplinens teoretiske dimensioner. Samtidig nedtones forskningens institutionsbundne præg.

Empiriske forskningsmetoder, frem for alt den historiske metode og survey'et, er fremherskende i undersøgelsesmateriale, men ikke-empiriske metoder, særlige de begrebslige metoder, har - specielt efter 1979 - fået stærkere fodfæste i forskningsaktiviteterne. Den klart dominerende begrebslige metode er verbal argumentation og kritik.

Der tegner sig et differentieret billede af forskningsværterne, d.v.s. forskningsproducenterne, men det springer i øjnene, at der er en meget markant koncentration af forskningsaktiviteten på én institution, nemlig Danmarks Biblioteksskole. Den kendsgerning, at 36% af de analyserede publikationer er af nordisk/international oprindelse støtter den antagelse, at der findes BDI-forskergrupper i Danmark, som har koblet sig på internationale netværk og etableret tætte relationer til udenlandske forskningsmiljøer, ligesom en ikke ubetydelig del af den danske BDI-forskning synes at have placeret sig inden for den internationale BDI-forsknings hovedstrøm.

Der er, med de ressourcer der har været til rådighed, alt i alt udrettet en hel del på biblioteksforskningsfronten, enkelte landvindinger er nået og milepæle rundet. Men det er stadig i høj grad spørgsmålet, om BDI-professionen og BDI-disciplinen i Danmark har fået den forskning og de forskningsmiljøer, den fortjener. Der er stadig mange barrierer, der skal overvindes, og der er behov for en forstærket forskningsindsats; "forskningslandskabet" rummer mange bare pletter og lakuner, og det er let at pege på en lang række områder, som er utilstrækkeligt belyst i forskningsmæssig henseende: biblioteksadministration/biblioteksledelse, BDI-specifik forskningsmetodologi, evaluering og måling, bibliometri, Information Resources Management, BDI-uddannelse, bibliotek og samfund og ikke mindst "selvanalyse", d.v.s. studier af BDI-disciplinens indhold og udvikling. Særlig opmærksomhed bør vies de vilkår og faktorer, der er bestemmende for BDI-forskningens sociale og kognitive institutionalisering. Opmærksomheden må ligeledes rettes mod forskningens metodologiske aspekter; der er behov for mere nuanceret, disciplineret og sophisticeret metodeanvendelse. Øget anvendelse af kvalitative metoder er i høj grad ønskelig. Forskeruddannelses tiltag er meget vigtige, men de er i dag en mangelvare. Der er imidlertid håb forude, idet det må forventes, at Danmarks Biblioteksskole scand.bibl.-uddannelse(r) og et fremtidigt PhD-program ved skolen vil resul-

tere i et øget antal yngre BDI-specialister med de fornødne forskningsmæssige kvalifikationer.

Noter

1. Der kan specielt henvises til undersøgelser foretaget af Järvelin & Vakkari m.fl. (1990, 1991, 1992) og en analyse af finsk BDI-forskning ligeledes forestået af Järvelin og Vakkari (1991). Der kan desuden henvises til en række beslægtede empiriske undersøgelser af BDI-forskning i og uden for Norden: Atkins (1988), Chu & Wolfram (1991), Feehan, Gragg, Havener, & Kester (1987), Grover, Glazier, & Tsai (1991), Hauser (1988), Klasson (1990), Kumpulainen (1991), Nour (1985), Peritz (1981) og Schrader (1986). Et delresultat af NORDLIS-projektet blev præsenteret på jubilæumskonferencen "Conceptions of Library and Information Science: Historical, Empirical and Theoretical Perspectives" i Tampere i august 1991.

Desuden bør nævnes to danske undersøgelser af biblioteksforskningen ved Danmarks Biblioteksskole gennemført af Pors (1983) og Pors & Emerek (1983). I undersøgelserne inddrages den forskningsproduktion, som er frembragt af lærerkorpserne ved Danmarks Biblioteksskole i Aalborg og i København i perioden 1975-1980, og forfatterne gør på baggrund af empirisk materiale nærmere rede for lærernes forskningsproduktivitet og publiceringsmønstre og sammenligner forskningsomfanget og forskningsprofilen ved Aalborg-afdelingen og skolen i København. Pors & Emerek går i deres artikel mere i dybden med udvalgte projekter, som gøres til genstand for kritisk analyse.

2. Järvelin, K. and Vakkari, P. The Evolution of Library and Information Science 1965-1985: A Content Analysis of Journal Articles. *Information Processing & Management*, 28 (5) 1992 [in press].

3. Järvelin, K. and Vakkari, P. The Evolution of Library and Information Science 1965-1985: A Content Analysis of Journal Articles. *Information Processing & Management*, 28 (5) 1992 [in press].

Referencer

- Atkins, S.E. Subject trends in library and information science research. *Library Trends*, 36(4) 1988, 633-58.
- Chu, C.M. and Wolfram, D. A survey of the growth of Canadian research in information science. *The Canadian Journal of Information Science*, 16(1) 1991, 12-28.
- Emerek, L. and Pors, N.O. Paradigmer og biblioteksskolens forskning. *Biblioteksarbejde*, 4(9-10) 1983, 149-86.
- Feehan, P.E., Gragg, W.L.I, Havener, W.M. and Kester, D.D. Library and information science research: an analysis of the 1984 journal literature. *Library & Information Science Research*, 9(3)1987, 173-85.
- Grover, R., Glazier, J., and Tsai, M. An analysis of library and information science research. *Journal of Educational Media & Library Sciences*, 28(3) 1991, 276-298.
- Houser, L. A conceptual analysis of information science. *Library & Information Science Research*, 10(1) 1988, 3-34.
- Järvelin, K. and Vakkari, P. Content analysis of research articles in library and information science. *Library & Information Science Research*, 12(4) 1990, 395-421.
- Järvelin, K. and Vakkari, P. The Evolution of Library and Information Science 1965-1985: A Content Analysis of Journal Articles. *Information Processing & Management*, 28 (5) 1992 [in press]
- Järvelin, K. and Vakkari, P. The Evolution of Library and Information Science 1965-1985 : A Content Analysis of Journal Articles. In: P. Vakkari and B. Cronin, eds: *Conceptions of Library and Information Science : Historical, Empirical and Theoretical Perspectives*. London: Taylor Graham, 1992, 28-49.
- and *Theoretical Perspectives*. London: Taylor Graham, 1992, 109-125.
- Järvelin, K. and Vakkari, P. Innehållsanalys av forskning inom biblioteksvetenskap och informatik i Finland 1970-1988. *Svensk Biblioteksforskning*, (2), 3-24.
- Klasson, M. Biblioteksforskning i Sverige: en innehållsanalys av svensk biblioteksforskning/-biblioteks- och informationsvetenskap 1900-1988. *Svensk Biblioteksforskning*, (4) 1990, 3-83.
- Kumpulainen, S. Library and information science research in 1975: Content analysis of the journal articles. *Libri*, 41(1) 1991, 59-76.
- Nour, M.M. A quantitative analysis of the research articles published in core library journals of 1980. *Library & Information Science Research*, 7(3) 1985, 261-73.
- Peritz, B.C. The methods of library science research: Some results from a bibliometric survey. *Library Research* 2(3) 1980, 251-68.
- Pors, N.O. Biblioteksforskning - en undersøgelse af Biblioteksskolens forskning. In: A. Andersen and E. Munch-Petersen, eds. *Biblioteket Festskrift til Preben Kirkegaard*. Copenhagen: Danmarks Biblioteksskole, 1983, 210-223.
- Schrader, A.M. The domain of information science: Problems in conceptualization and in consensus building. *Information Services & Use*, 6(5/6) 1986, 169-205.
- Aarek, H.E., Järvelin, K., Kajberg, L., Klasson, M. and Vakkari, P. Library and Information Science Research in the Nordic Countries in 1965-89. In: P. Vakkari and B. Cronin, eds: *Conceptions of Library and Information Science : Historical, Empirical and Theoretical Perspectives*. London: Taylor Graham, 1992, 28-49.